

Anna Schirlbauer, Viedeň

Addenda ku hudobnému skladateľovi F. X. Hrdinovi

/Addenda zu Komponisten F. X. Hrdina/

Týmto krátkym príspevkom nadväzujem na dve štúdie zamerané na hudobnú kultúru v Banskej Štiavnici,¹ kde som spomenula aj tohto verejnosti prakticky neznámeho hudobného skladateľa, ktorý v dospelosti žil a tvoril v tomto meste na rozhraní 18. a 19. storočia. Vraciam sa k nemu po dvoch desaťročiach, aj keď nie v tom rozsahu, aký by si právom zasluhoval. Nechcem však dlhšie zdržiavať dielčie poznatky, ktoré som odvtedy nadobudla a ktoré môžu napomôcť iným bádateľom na ich ceste k objavovaniu Hrdinu a k jeho renesancii, a preto ich tu prezentujem na malej ploche – bez ambícií poskytnúť ucelenejší pohľad na jeho život či dielo. Ten sa nachádza v prínosnom referáte Petra Konečného, ktorý prináša mnohé dosiaľ neznáme podrobnosti a mapuje Hrdinovu profesionálnu dráhu; publikovaný bude budúci rok v zborníku z konferencie „Malé osobnosti veľkých dejín – veľké osobnosti malých dejín“, ktorá sa konala v Bratislave v júni 2021. Kvôli lepšej orientácii v materii však na tomto mieste zhŕňam najprv čo najstručnejšie doteraz uverejnené sporé informácie:

Dátum a miesto narodenia Františka Xavera Hrdinu zatiaľ neznáme, časové ohraničenie života: 2. polovica 18. a začiatok 19. storočia (údajne v roku 1814 už po smrti). Pôsobisko: známa je iba Banská Štiavnica (figuruje ako radca dištriktuálneho banského súdu). Notový materiál sakrálnych skladieb archivovaný v slovenských inštitúciách (s výnimkou rukopisu hudobno-divadelného diela, ktorý sa nachádza v Széchényiho knižnici v Budapešti) prezrádza ranoklasicistický a klasicistický prístup.² Hrdinove pred-štiavnické obdobie spomína dobový lexikón umelcov: „František Hrdina, rodom Čech, žil predtým v Prahe ako diskantist [v kláštorom kostole] u sv. Václava, teraz sa údajne nachádza v Uhorsku zamestnaný ako hudobník.“³

¹ Anna SCHIRLBAUER: A) *Niekoľko nových poznatkov o dejinách hudobného života v Banskej Štiavnici v období 1780-1830*. In: Slovenská hudba, 36 (2010), 3, s. 205-233; B) *Miscellanea k dejinám kultúry a školstva v banskoštiavnickom regióne v rokoch 1750-1830 s dôrazom na hudbu*. In: Zborník slovenského banského múzea (23). Banská Štiavnica : Slovenské banské múzeum, 2012, s. 125-144.

V posledne menovanej štúdii (s. 131) som konkrétne napísala, že na základe môjho dovtedajšieho bádania možno už s určitosťou povedať, že Hrdina hral oveľa väčšiu rolu v tomto meste, než sa predpokladalo a svojou činnosťou zasahoval tak do oblasti sakrálnnej hudby ako aj svetskej, meštianskej hudby. A ďalej, že Banská Štiavnica nebola jeho jediným pôsobiskom na strednom Slovensku.

² Augustín MAŤOVČÍK a kol.: *Biografický lexikón Slovenska*, 3. diel, Martin : Slovenská národná knižnica – Národný biografický ústav, 2007, s. 618; Slávka FERENCOVÁ: *Der Bettelstudent – spevohra Františka Hrdinu*. In: Slovenská hudba, 19(1993)/ 3 – 4, s. 423-457; Eman MUNTÁG: *Súpis hudobnín z rím.-kat. kostola v Banskej Štiavnici*. Martin : Matica slovenská, 1969; Darina MÚDRA: *Hudba klasicizmu v Banskej Štiavnici*. In: Hudobný život, 19 (1987)/9, s. 8; Anna SCHIRLBAUER – pozri predchádzajúcu poznámku.

³ „Hrdina Franz, ein geborner Böhme, vormals lebte er in Prag als Diskantist bei St. Wenzel, itzt aber soll er sich in Ungarn, als Musiker angestellt, befinden.“ Gottfried Johann DLABACZ: *Allgemeines historisches Künstler-Lexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien*, 1. Bd., Prag : Gottlieb Haase, 1816, s. 669.

... ku životopisu v Banskej Štiavnici

Učiteľská dráha – rok 1781. Potvrdenie tejto skutočnosti sa nachádza v tamojšom archíve: „Hrdina František, učiteľ na Normálnej škole na Vindšachte, pri príležitosti uvoľneného miesta sa má s ním počítať, vide rozhodnutie pod písmenom B z 5. januára (1781).“⁴

Z úradného zápisu vyplýva, že Hrdina bol učiteľom na „normálke“, na škole nového typu, ktorý zaviedli v jozefínskej dobe. Okrem toho je tu však aj povšimnutiahodná poznámka, že má mať prednosť pri prijímaní na uvoľnené miesto, čo pravdepodobne svedčí o príhovore či odporúčaní od nejakej vyššie postavenej osoby.

Paralelná hudobnícka dráha – rok 1781. V najdôležitejšom uhorskom periodiku *Pressburger Zeitung* sa nachádzajú tieto riadky: „Banská Štiavnica. Hudba, jedna z najušľachtilejších záľub ľudského rozptýlenia, si aj tu našla svojich verných ctiteľov, milovníkov a priaznivcov a tak na bezprostredný podnet pána komorského grófa, ktorý je mimoriadnym priateľom ľubozvuku, sa v pôstnych nedeliach uskutočnili hudobné akadémie, kde sa zakaždým zišlo do tridsať hudobníkov. Medzi nimi vynikol predovšetkým istý normalista z Vindšachty, pán Hrdina, ktorý si ohromnou zručnosťou na husliach a vlastnými skladbami získal všeobecný potlesk znalcov.“⁵

Z novinovej správy pre nás vyplýva niekoľko poznatkov: poprvé, že Hrdina bol učiteľom, predkým sa stal štátnym úradníkom. Podruhé, že nevystúpil iba ako hráč, ale že prezentoval aj vlastné kompozičné umenie, pričom muselo ísť o skladby, ktoré sa vymykajú našim vedomostiam. Zmienka o „tridsiatich hudobníkoch“ je v tejto súvislosti vynikajúcim dokladom existencie kultúrneho zázemia, ktoré umožňovalo pestovanie hudby z vlastných zdrojov. Veľkú zásluhu na týchto akadémiách mal komorský gróf; znamená to, že ich jeho úrad, azda aj on sám financoval? Rovnako nevieme, kde sa akadémie konali.

Milovník hudby, komorský gróf Jozef gróf von Colloredo-Wallsee (Waldsee). Stál na čele hlavného komorsko-grófskeho úradu, ktorý zabezpečoval chod baníctva, správu panstiev a majetkov, mal funkciu kráľovského komisára siedmich uhorských bankských miest, vykonával súdnu právomoc. Podriadená mu bola aj Banícka akadémia (bol rektorom) a kremnická mincovňa.

⁴ „Hrdina Franz, Lehrer der Normal=Schul auf dem Windschacht, auf ihn solle bei Gelegenheit einer erledigten Stelle reflectiret werden, vide die Resolution sub. Lit. B. von 5ten Jänner (1781).“ Slovenský národný archív, špecializované pracovisko Slovenský banský archív v Banskej Štiavnici (ďalej SNA –SBA), Hlavný komorskogrófsky úrad (ďalej iba HKG), Index rezolúcií HKG, 1781, inv. č. 531 („Hrdina, Franz“). Podobne aj: Tamže. Index ordinarii HKG, 1781, inv. č. 651: „Hrdina Franz... auf ihn solle bei einer schicksamen Appertur reflectiret werden...“

⁵ „Schemnitz. Die Musik, eine der edelsten Paßionen bey Menschlichen Vergnügungen findet auch hier ihre vorzüglichen Verehrer, Liebhaber und Beförderer. Es wurden daher auf Veranlassung des Hrn. Kammergrafens, hochwelcher ein besonderer Freund der Harmonie ist, die Fasten hindurch an den Sonntagen Musikalische Akademien gehalten, wobey sich allemal gegen 30 Musici einfanden. Unter denselben wird besonders ein gewisser Normalist zu Windschacht Herr Hrdina gerühmt, welcher sich durch seine vorzüglichen Geschicklichkeit auf der Violine, und durch seine Compositionen den allgemeinen Beyfall der Kenner erworben hat.“ *Pressburger Zeitung*, 14. apríl 1781, č. 30, s. 7.

Colloredo bol vymenovaný do funkcie na konci tereziánskeho obdobia a pretrval do konca vlády Jozefa II. Presnejšie: od 22. januára 1778 do 10. júla 1790. Pod jeho garanciou sa uskutočnilo napríklad aj prvé vedecké zhromaždenie na svete, roku 1786 v Sklených Tepliciach.⁶ V Štiavnicí ho slávnostne a so všetkými poctami privítali prvý raz 16. mája 1778.⁷

Literatúra o Colloredovi je dosť chudobná, zatiaľ čo ho niekoľko vysokých vojenských hodnostárov z tejto bohato rozvetvenej česko-rakúskej aristokratickej rodiny, najmä v tej istej dobe žijúci poľný maršál Wenzel Joseph, ale aj minister Rudolph Joseph a knieža-arcibiskup Hieronymus Colloredo-Wallsee v Salcburku (1732-1812). Posledne menovaný je síce povrchne známy skôr ako negatívna postava z Mozartovej biografie, v skutočnosti tento svetsko-klerikálny mocipán podporoval tak umenia ako aj rozvoj baníctva. Banskoštiavnický komorský gróf, plným menom a titulom Joseph Johann Nepomuk Franz Carl, ríšsky gróf von Colloredo a Wallsee (1743-1795), cisársko-kráľovský tajný radca, komorník a najvyšší komorský gróf v dolnouhorských banských mestách, bol príslušníkom inej línie tohto rodu (z mladšej česko-dolnorakúskej vetvy a z línie Mantua-Friaul).⁸ Roku 1780 sa oženil s grófkou Franziskou Serényi. Po prvorodenom synovi, ktorý zomrel ešte v detskom veku, mal tri dcéry (1783, 1786 a 1787). Prežili iba dve. V lete roku 1790 bol gróf na vlastnú žiadosť penzionovaný, po dvanástich služobných rokoch sa s ním 22. augusta slávnostne lúčilo celé osadenstvo komorského úradu.⁹ Nástupcom sa stal barón Karol Mitrovský.¹⁰

Na základe citovanej novinovej správy z roku 1781 sa dá predpokladať, že gróf Colloredo ako milovník hudby vedel oceniť muzikálne schopnosti učiteľa Hrdinu a že ho v budúcnosti prípadne podporil alebo priamo angažoval pri ďalších podujatiach s podielom hudby. Pri podujatiach, o ktorých nemáme správy.

Úradnícka dráha – rok 1806. Nápis na titulnej strane Hrdinovho hudobnodivadelného diela (pozri ďalej) obsahuje aj informáciu o jeho zamestnaní na Dištriktuálnom banskom súde v Banskej Štiavnicí. V roku 1806 dostal novú funkciu a išiel do Ľupče. Stal sa *Hofrichter* (provízor) na panstve Ľupča (dnes Slovenská Ľupča) patriacom komore, čiže zastával najvyššiu funkciu v správe tohto domínia, o čom svedčí archívny dokument z 22. októbra 1806 o zložení služobnej prísahy na túto pozíciu.¹¹ Provízor, Hofrichter (dnes: správca) stál v hierarchii HKG hneď za najvyššími úrad-

⁶ Mária ČELKOVÁ – Mikuláš ČELKO – Igor GRAUS: *Portréty komorských grófov a osobností baníctva a hutníctva na území Slovenska v 17. - 19. storočí*. Košice : Banská agentúra, 2007, s. 94; Marián LICHNER a kol: *Osobnosti Banskej Štiavnice*. Banská Bystrica : Harmony, 2006, s. 20.

⁷ Podrobný popis pozri in *Pressburger Zeitung*, 23. mája 1778, č. 41.

⁸ Pozri *Der landständische Adel des Herzogtums Steiermark* (heslo "Colloredo"), online Version I, Stand 1. Oktober 2020: [NASCHENWENG Webseite Version Oktober 2020.pdf \(steiermark.at\)](#) (10.12.2020); [József von Colloredo, Freiherr von Wallsee \(1743 - d.\) - Genealogy \(geni.com\)](#) (22.10.2019).

⁹ *Pressburger Zeitung*, 1. september 1790, s. 813.

¹⁰ Ako sa zdá, obaja muži mali medzi sebou nezhody služobného charakteru a Colloredova sťažnosť na Mitrovského, ktorý bol jeho predchodcom ale aj nástupcom vo funkcii, sa skončila v 1798 tým, že Mitrovského z funkcie odvolali, Colloredovi dali za pravdu a súčasne ho menovali za dvorského radcu v Departmáne pre mincovníctvo a baníctvo v inom regióne. *Kaiserlich privilegierte Hamburgische Neue Zeitung*, 10. február 1798.

¹¹ SBA – SNA, HKG, Kniha prísah, inv. č. 31, por. číslo 605 (z 22. októbra 1806).

níkmi¹² a zahŕňal široké spektrum povinností a úloh ale aj pravomocí. Panstvo spolu s hradom, tak ako iné panstvá patriace komore, tvorili materiálnu základňu erárneho baníctva v tom-ktorom regióne. Hrdinovu dráhu možno sledovať aj podľa zápisov v uhorskom schematizme, ktorý vychádzal od roku 1797.¹³ Počnúc rokom 1817 sa tu však jeho meno už nevyskytuje.

Pražská kapitola Hrdinovo života – hudobné vzdelanie

Augustiniáni. Od Gottfrieda Johanna Dlabacza pochádza informácia, že Hrdina bol najprv diskantistom u augustiniánov sv. Václava na Novom meste pražskom.¹⁴ Išlo o reholu bosých augustiniánov, žobravých mníchov pri kostole sv. Václava. Kostol aj s farou dostali augustiniáni od cisára Ferdinanda II. v roku 1623 a čoskoro postavili na priliehajúcich pozemkoch kláštor, ktorý bol zrušený za vlády Jozefa II. v roku 1785.¹⁵

Augustiniáni kládli dôraz na pestovanie hudby,¹⁶ no ako to vyzeralo konkrétne v tomto pražskom kláštore, nevieme. Zvyčajný kláštorový notový archív niet, aj zo spisov sa zachovala iba veľmi malá časť¹⁷ a z fragmentárnych podkladov sa nedá viac dozvedieť. Usudzovať na rozsah a spôsob pestovania hudby podľa stavu notového archívu napríklad od viedenských bosých augustiniánov tiež nemožno – hoci ich materským kláštorom boli práve títo pražskí augustiniáni – , už aj z toho dôvodu, že viedenský kostol mal aj iné, “pridružené” povinnosti. Právom však možno predpokladať, že v pražskom kláštore existovali zvyčajné fundácie,¹⁸ ktoré pokrývali finančné náklady spojené s vydržiavaním hudobne nadaných chlapcov. Títo spolu s novicmi a mníchmi obstarávali hudobný život kláštora. Napokon podobne to prebiehalo aj v iných kláštoroch. O hudobnú zložku života v kláštore, o hudobné vzdelávanie chlapčenských spevákov, o kantorov a hudobníkov sa staral regenschori. V období, kedy tu bol mladý Hrdina, ako regenschori účinkoval Kajetán Mara (od 1753 do 1772).¹⁹

¹² Miroslav LACKO – Peter KONEČNÝ: *Obdobie komorskej správy hradu a panstva Hrad Ľupča*. In: Vladimír Homola – Oto Tomeček a kol.: *Klenot Pohronia vo svetle vekov*. Podbrezová : Železiarne Podbrezová, 2017, s. 105-107.

¹³ Schematismus incluti Regni Hungariae, partimque eidem adnexarum, Budae, Regiae Univ. Pesthiensis. Napr. v roku 1798, s. 240: “*Dominus Franciscus Xav. Hrdina, Assesor*”. Hrdina je menovaný ako jeden zo štyroch prísediach v *Officium supremi camerg.fiatu Inferioris Hungariae Schemniczii*.

¹⁴ Pozri citát na s. 1 ako aj pozn. 3.

¹⁵ Tomáš V. BÍLEK: *Statky a jmění kolejí jesuitských a jiných ústavu v království Českém od císaře Josefa II. zrušených*. Praha : Fr. Bačkovský, 1893, s. 152. Od roku 1928 patrí kostol Československej cirkvi husitskej.

¹⁶ Pozri Jiří SEHNAL: *Hudba u brněnských augustiniánů v 18. století*. In: *Hudební věda* 20 (1983)/3; Emil TROLDA: *Augustiniáni a hudba I. a II.* in: *Cybil* 62(1936)/ 1-2, s. 7-10 a 62(1936)/ 3-4, s. 29–35.

¹⁷ Národní archiv v Prahe 6, M. Horákové 133, fond AZK, *Inventár* (číslo fondu 33) z roku 1973. Archivy českých klášteru zrušených za Josefa II., II. díl – dodatky k listinám, knihy, spisy (číslo 855): *Spisy kláštora bosých augustiniánů u sv. Václava na Novom Meste pražskom* (inv. čísla 2539 – 2543, fasc. 1 – 5).

¹⁸ BÍLEK, *Statky* (c. d. 15), s. 155, 156.

¹⁹ DLABACZ, *Lexikon* (c. d. 3), Bd. II, st. 256, 257.

Učiteľ – regenschori Kajetán Mára (1719-1790). Strahovský mních, lexikológ, historik a archivár Dlabacz (tiež Bohumír Jan Dlabáč) sa roku 1788 osobne stretol s Márom, ktorého život sa vtedy už chýlil ku koncu. Považoval ho za veľmi dobrého organistu a vo svojom lexikóne priniesol Márov životopis.²⁰ (Oprávnené sa teda môžeme spoľahnúť na Dlabaczovu informáciu, že Hrdina bol u pražských augustiniánov.) Súhrnne: po filozofických štúdiách na gymnáziu vstúpil 1739 do tohto rádu, o rok neskôr zložil sľub a stal sa kňazom. Najprv bol trinásť rokov regenschori v kláštore v rodnom Havlíčkovom Brode, potom devätnásť rokov v Prahe, kde „študoval najlepšie partitúry najväčších hudobníkov a vyučoval generálbas.“ Okrem toho ho v tomto smere výdatne podporoval aj jeho brat Ignác, ktorý bol dlhé roky ako violončelista v Berlíne. Kajetán „odpísal vyše 300 omší od slávnych majstrov a aj mnoho vlastných hudobných diel sprístupnil bekennt gemacht“.²¹ Brat Ignác (1809-1783) žil od 1742 ako skvelý violončelista v Berlíne na dvore pruského kráľa Friedrich II., skomponoval niekoľko koncertov a sonát ako aj drobné sólové skladby a duetá pre violončelo. Aj jeho syn bol skvelým čelistom, oženil sa s vtedy slávnou speváčkou Gertrúdou Alžbetou, rod. Schmaehling (1749-1833).²²

„Těžiště činnosti Márovy leželo ve studiu děl nejpřednějších hudebníků, ve vybudování sbírky hudebnin a ve vyučování generálbasu. Tato, tehdá moderní hudba opanovala kůry v Praze, v Německém Brodě a ve Vídni,“ zhrnul E. Trola na margo tohto regenschori. O Marovi panovala mienka, že bol veľmi dobrým učiteľom hudby.²³ Spomenúť tu treba aj spojenie Mára – Jakub Jan Ryba, (1765-1815). Autor *České mše vánoční*, príslušník Hrdinovej generácie, sa s hudbou zoznamoval práve u tohto regenschoriho, ktorý mu požičiaval teoretické knihy o hudbe.²⁴

... ku kontaktom a vplyvom

Vzhľadom na chýbajúce archívne pramene možno uvažovať o tomto aspekte zatiaľ iba na špekulatívnej úrovni. Ako však vidieť, okrem teoretického hudobného vzdelania, štúdia spevu a hry na hudobné nástroje – sa mladému Hrdinovi v Prahe otvárala možnosť ďalších kontaktov nielen po línii cirkevnej ale aj svetskej, a to už v samotnom bezprostrednom okruhu jeho učiteľa ako aj spolužiakov. Akým smerom sa orientoval v dospelosti a ktorým kultúrnym vplyvom bol vystavený? Bolo to Sasko, južné Nemecko či centrum habsburskej monarchie Viedeň? Usadil sa

²⁰ Tamtiež. Takmer identicky aj: Joseph Anton von RIEGGER: *Materialien zur alten und neuen Statistik von Böhmen*. In: Heft XII, Leipzig – Prag : Kaspar Widtmann, 1794, S. 256 a 257.

²¹ Tamtiež.

²² Ernst Ludwig GERBER: *Lexikon der Tonkünstler*, 3. Teil, Leipzig : A. Kühnel, 1813, stf. 308; František Ladislav RIEGGER: *Slovník naučný*, V. díl, Praha : Kober a Markgraf, 1866, s. 104.

²³ TROLDA, Augustiniáni (c. d. 16), 62/1-2, s. 9.

²⁴ Vladimír NĚMEC: *Pražské varhany*. Praha : František Novák, 1944, s. 142; Jan NĚMEČEK: *Jakub Jan Ryba – život a dílo*. Praha : Státní hudební vydavatelství, 1963, s. 13.

napokon v Uhorsku. Predsa aj v Čechách sa mohol uchádzať o učiteľské miesto. Aké pohnútky ho priviedli do Banskej Štiavnice, nevieme.

Pokiaľ ide o vplyvy, v prospech Viedne hovoria napríklad dve indície. Súvis pražského kláštora, v ktorom bol Hrdina diskantistom (s najväčšou pravdepodobnosťou fundatistom), s viedenským kláštorom bosých augustiniánov bol nepopierateľný. Bol to práve tento kláštor z Prahy, reformovaný a prísnejší ako iné rehole augustiniánov, ktorý ešte v 17. storočí Ferdinand II. v rámci protireformácie povolal do Viedne a odovzdal mu niekdajší kláštor augustiniánov obutých. Tým vznikla samostatná kongregácia. Dá sa predpokladať, že oba kláštory medzi sebou komunikovali naďalej už aj z tohto historického dôvodu. Druhou indíciou je viedenský pôvod veselohry *Der Bettelstudent oder das Donnerwetter* (často iba *Der Bettelstudent* = Žobravý študent), ktorá sa po úprave stala libretom Hrdinovho singspielu, s čiastočne pozmeneným titulom *Der Bettelstudent. Die Dorfmühle oder der Teufel in der Mehlkiste* (pozri ďalej).

Okrem toho však Hrdina mohol mať kontakty s Viedňou nielen v hudobnej oblasti, ktoré by siahali do čias jeho pražských rokov, ale aj v príbuzenstve. (Napríklad príbuzní jeho manželky pochádzajúcej z rodiny vynálezcov Hellowcov – viď zápis jej úmrtia v matrike Ľupče, 19.2.1811.) A napokon to mohli byť kontakty umožnené vtedajšou „internacionalitou“ Banskej Štiavnice, v ktorej sa pretínali dráhy najvýznamnejších vedcov, učencov atď. mnohonárodnostnej monarchie prichádzajúcich zo sídelného mesta.

Čulé kontakty mohol udržiavať Hrdina aj s bývalými spolužiakmi z pražskej školy a z kláštora, medzitým zrušeného, ako aj so „svetskými“ hudobníkmi z Prahy. A vylúčiť nemožno ani podobné kontakty v Brne.

Na jeho životnej dráhe upúta istý dualizmus: na jednej strane umenie, na druhej úradnícka kariéra. Komponovanie a muzicírovanie v mladších rokoch, vykonávané s veľkým zanietením, v strednom veku príklon k celkom inej sfére. No nielen aspekt veku je tu rozhodujúci. Rakúska historička Waltraud Heindl, ktorá sa zaoberá dejinami úradníctva v rámci habsburskej monarchie, považuje „prepojenie“ oboch životných dráh za typický sociologický fenomén istého obdobia. Od konca 18. storočia neboli podobne „dualistické“ kariéry žiadnou výnimkou, práve naopak, nadaní maliari, hudobníci, ba aj literáti sa veľmi často pragmaticky rozhodli pre zabezpečené a isté povolanie úradníka, predovšetkým štátneho, keďže neboli existenčne nezávislí. A tým sa samozrejme podstatne zmenšil rozsah ich dovtedajšej umeleckej činnosti, mnohí ju dokonca celkom zanechali.²⁵ Čo sa zrejme stalo aj v Hrdinovom prípade, keďže sa zatiaľ neobjavili žiadne skladby, ktoré by boli vznikli po roku 1806.

²⁵ Waltraud HEINDL: *Gehorsame Rebellen: Bürokratie und Beamte in Österreich*. Bd. 1: 1780 bis 1848. Wien –Köln – Graz : Böhlau Verlag, 1992.

... k hudobnému odkazu

Rukopis omše z rumunského Banátu. Juhoeurópsky hudobný archív Dr. Franza Metza („*Südost-europäisches Musikarchiv Dr. Franz Metz?*“) v Mníchove menuje na svojej webovej stránke <https://www.edition-musik-suedost.de/html/musikwissenschaft.html> rukopis od Františka Hrdinu.²⁶ Ide o notový materiál *Omše C-Dur* z roku 1790, ktorá pochádza zo zbierky z kostola z mesta Lugoj v rumunskom Banáte (dep. Timisoara).²⁷ Banát bol súčasťou habsburskej monarchie a Lugoj (nem. Lugosch) predstavoval jedno z tamojších kultúrnych centier, čo sa odrazilo aj na bohatom archíve rímsko-katolíckeho kostola. Notový materiál Omše je v nemeckom archíve zaradený ku vzácnym odpisom a autografom. Žiaduce by bolo identifikovať túto omšu, porovnať ju s rukopisom rovnomennej omše zachovaným na Slovensku²⁸ a zaradiť ju do Hrdinovho budúceho zoznamu diel.

Kvartetá? V Archíve viedenskej Spoločnosti priateľov hudby (*Gesellschaft der Musikfreunde Wien*) sa pod inv. číslom Musikalien IX. 167 nachádza dosiaľ neznámy rukopisný notový materiál s označením: *6 Quartette für 2 Violinen, Viola (di alto) und Cello (Stimmen) von Francesco Hrdina* (na titulných listoch jednotlivých partov je skladateľ uvedený vo forme: *del Signore Francesco Hrdina il Boemo*).

... ku spevohre *Der Bettelstudent*

Notový materiál. Na titulnom liste je nápis: „*Der Bettelstudent. Die Dorfmühle oder Der Teufel in der Mehlküste. Komische Oper in 3 Aufzügen von I. J. Heyder. Diese(?) Musik ist ...* [dve nečitateľné krátke slová] *Franz Xav.[-er] Hrdina, k. k. Distriktualberg-gerichtsprotokolisten.*“²⁹ Že meno skladateľa stojí až na druhom mieste a je dokonca napísané menším písmom, neprekvapí, tento historický „jav“ bol bežnou praxou. Podobne ako aj to, že pôvodina libreta a meno jej autora boli zamlčané. V tomto prípade nie je menovaný Paul Weidmann, ktorého veselohra (Lustspiel) *Der Bettelstudent oder das Donnerwetter (Lustspiel in zwey Aufzügen)* sa stala východiskom pre Heydera a mala premiéru vo Viedni roku 1776. Heyder hru rozšíril o tretie dejstvo, čo bolo

²⁶ Microsoft Word - web Sammlung 1 (edition-musik-suedost.de) (10.5.2015)

²⁷ „A/196 Hrdina: Missa in C, ex Lugosch 1790 – Ms. Aufführungsmaterial“ z podstránky: Sammlung I. – Kirchenmusik, s. 9.

²⁸ Rukopis omše *Missa in C pre 4 hlasy, 2 husiel, 2 klarinety, 2 klariny, tympány a organ* (1806). Literárny archív SNK v Martine, D II.

²⁹ Transkripcia nápisu podľa reprodukcie uverejnenej in: FERENCOVÁ (c. d. 2), s. 455. Tam sa nachádza aj podrobná analýza diela a porovnanie pôvodnej Weidmannovej veselohry s textovou predlohou Hrdinovho diela (pozri s. 431-432). Rukopis diela je uložený in: Országos Széchényi Könyvtár Budapest (ďalej iba OszK), Ms. Mus. 1823.

v podstate výhodné, lebo pôvodná Weidmannova hra bola krátka a v divadelnej praxi ju museli kombinovať buď s ďalšou hrou alebo k nej priradiť krátky balet (takto sa to praktizovalo aj v Dvorskom divadle vo Viedni).

Pôvodina, úpravy, zhudobnenia. Vo vtedajších hrách tohto typu hlavní protagonisti mávali často niekoľko spevných vstupov, pri ktorých sa sami sprevádzali na nejakom hudobnom nástroji (pomer hovoreného a spievaného slova sa rôznil). Tak to bolo aj v prípade *Bettelstudenta*. Pôvodná Weidmannova veselohra obsahovala dve spievané čísla, piesne hlavného protagonistu. V tejto roli žiaril autorov brat Joseph Weidmann (1742-1810), herec-komik, spevák, režisér a aj dramatik v jednej osobe, a to až do roku 1795, do „striedania generácií“, kedy ju ceremoniálne odovzdal priamo na scéne mladšiemu komikovi Friedrichovi Baumannovi. Hra slávila veľké úspechy na rôznych scénach, a to aj v prekladoch³⁰ a patrila k repertoárovým mimoriadne úspešným hrám tohto typu. Čoskoro sa dočkala tak činoherných úprav ako aj zhudobnených – v odlišnom rozsahu. 2. februára 1785 sa v Mníchove (*National-Schaubühne*) konala premiéra zhudobnenej verzie od Petra Wintera (1754-1825) pod názvom *Der Bettelstudent, oder Das Donnerwetter*.³¹ O pár rokov neskôr vyšlo libreto tlačou³² a táto komická opera si razila cestu na divadelných scénach.

Iba o niekoľko rokov neskôr, 1796, nasledovala na scéne Dvorského divadla v Braunschweigu úprava Weidmannovho originálu označená ako *Ein Lustspiel mit Gesang* (veselohra so spevmi) od Johanna Friedricha Ernsta Albrechta (1752-1814), pod názvom *Der Teufel ein Hidraulikus*. Tlačou vyšla 1798, no nebolo to po prvý raz. Už tri roky predtým publikovali spolu s inými novinkami od tohto dramatika kompletný text tejto úpravy, ktorá vznikla pre kurfirstské saské dvorské divadlo.³³ Sujet v tejto trojdejstvovej úprave je nevelmi rozšírený, počet postáv však zostal bez zmeny a k pôvodným Weidmannovým dvom spevom pribudlo niekoľko nových (autor hudby býva zamlčaný).

Ďalšia zhudobnená verzia nasledovala vo Viedni v lete 1800. Skladateľ a divadelný kapelmajster Wenzel Müller ju skomponoval na nové libreto od Leopolda Hubera, ktoré vzniklo prepra-

³⁰ Pozri FERENCOVÁ, *Bettelstudent*, (c. d. pozn. 2), s. 429, 430. Na severonemeckých scénach (napr. v Hamburgu) Weidmannova hra nedosiahla až taký veľký úspech. Vtedajší recenzent odborného periodika videl dôvod v tom, že v tamojších divadlách sa nezvyklo impovizovať a teda sa nemohol dostaviť ani pozitívny účinok improvizácie. *Litteratur- und Theater-Zeitung*, 13. november 1784, s. 108.

³¹ FERENCOVÁ, *Bettelstudent* (c. d. pozn. 2), s. 430. Tu nájdeme aj podrobnosti k Winterovmu zhudobneniu.

³² Libreto bolo uverejnené: *Der Bettelstudent, oder Das Donnerwetter Ein Originallustspiel in zwey Aufzügen mit Gesängen. Die Musik ist von Herrn Peter Winter, Kurft. Pfalz. Kapellmeister*. In: *Deutsche Schaubühne*. 1789, Bd. 6. Augsburg : 1789, s. 405-458. Meno autora pôvodiny P. Weidmanna tu nie je spomenuté. Stretnúť sa môžeme aj s iným názvom Winterovej zhudobnenej verzie: *Der reisende Student oder das Donnerwetter*.

³³ *Der Teufel ein Hidraulikus. Ein Lustspiel in drey Acten. Nach dem Bettelstudenten fürs Sächsische Hoftheater bearbeitet von Albrecht*. In: *Neue Sammlung deutscher Schauspiele*, 36. Bd. Grätz, 1798. Skoršie vydanie in: *Neue Schauspiele von Albrecht für das churfürstliche sächsische Hoftheater*. Bd. 1, Leipzig : August Gottlob Liebeskind, 1795. <https://digital.staatsbibliothek-berlin.de/werkansicht/?PPN=PPN730361462> (20.11.2020); Jörg KRÄMER: *Deutschsprachiges Musiktheater im späten 18. Jahrhundert*, Teil 1. Tübingen : Niemeyer, 1998, s. 835. Tu sa dielo označuje ako singspiel a ako autor hudby je uvedený "A. F. Merke". Uvedený je aj dátum premiéry (16. júl 1796).

covaním pôvodnej Weidmannovej hry.³⁴ Libretista rozšíril sujet, zvýšil podiel hlavných postáv a pridal niekoľko vedľajších. Nová verzia diela deklarovaná ako *komická opera* obsahuje piesne, duetá, terzetá, árie, romance a hovorené slovo. Vznikli však aj ďalšie verzie Bettelstudenta, aj s iným titulom.

Kedy a kde mohol Hrdina spoznať originál? Nazdávam sa, že Winterove zhudobnenie Hrdina nepoznal, a že sa ani nedal inšpirovať nejakým iným hudobným skladateľom. Je pravdepodobnejšie, že nepoznal žiadnu zo zhudobnených verzií, ale iba originálnu veselohru. A tu sa ponúka dokonca viacero možností, kde a ako ju mohol reálne spoznať.

Libreto? Najjednoduchším spôsobom bolo samozrejme získať tlačené libreto, ktoré vyšlo vo Viedni v roku 1776.³⁵ Alebo sa Hrdina stretol pri nám neznámej príležitosti s Ignatzom Heyderom, ktorý sa čoskoro stal jeho libretistom, a ten ho oboznámil s populárnou veselohrou? A to hneď so svojou vlastnou rozšírenou činohernou verziou, a to priamo v Banskej Štiavnici v roku 1788? Alebo sa obaja muži stretli skôr a v roku 1788 už prezentovali spoločné zhudobnené dielo?³⁶ Ale oboznámenie s veselohrou sa mohlo uskutočniť aj inou cestou, napríklad, že Hrdina videl hru *in natura*, na scéne, a nie v Banskej Štiavnici ale skôr. Pozrime sa na históriu uvádzania tejto Weidmannovej veselohry v mestách, ktoré mohol Hrdina ako nový Banskoštiavničan aspoň teoreticky navštíviť.

Viedeň? V roku 1776 reformoval Jozef II. obidve Dvorské divadlá (*Burgtheater* a *Kärntnerthor-Theater*), čím sa skončila éra súkromných arendátorov. Priamym podnetom bol neuspokojivý stav týchto divadiel a najmä bankrot arendátora J. N. Koháryho. Jozef II., vtedy ešte iba koregent Márie Terézie, mu odobral vedenie a správu Burgtheatru a ustanovil tzv. Národné divadlo (*Teutsches Nationaltheater*), ktorého fokus mal spočívať na nemeckých hrách. V roku 1778 tu začali uvádzať aj prvé nemecké singspiely, od 1783 *operu buffu*. Weidmannov *Bettelstudent* plne zodpovedal týmto zámerom, bol vítaným dielom. Premiéra sa konala hneď v prvej reformnej sezóne, 1776, kedy ju hrali viackrát (6., 8., 10., 27. októbra a 18. novembra). Nasledujúceho roku sa objavila na programe iba jediný raz (5. októbra), v roku 1788 ju nasadili dvakrát (15. februára a 10. decembra). V roku 1779 ju dávali dva razy (19. júla a 20. septembra). Jeden raz bola na programe v 1780 (9. mája) a dva razy v nasledujúcom roku (24. januára a 20. mája). Rok 1782 priniesol tri uvedenia (3. a 10. februára ako aj 11. júla). V 1783 ju opakovali iba dva razy (4. marca a 12. augusta), v 1784 taktiež dva razy (25. januára a 12. júna). V roku 1785 sa v hracom pláne neobjavila.³⁷ V roku 1786

³⁴ *Der Bettelstudent. Eine komische Oper in zwey Aufzügen, nach dem beliebten Lustspiel für die k. k. priv. Marine-Illyrische Schaubühne bearbeitet, von Herrn Leopold Huber. Die Musik ist von Herrn Wenzel Müller, Kapellmeister.* Wien, Mathias Andreas Schmidt, 1800. Ani v tomto vydaní libreta sa nespomína autor pôvodnej veselohry, Weidmann.

³⁵ *Bettelstudent, oder das Donnerwetter, ein Originallustspiel von zwey Aufzügen.* Wien : Johann Thomas v. Trattner, 1776.

³⁶ Pozri aj ďalej, v záverečnom odseku tohto článku.

³⁷ Údaje podľa databanky na webovej stránke [Die Oper in Italien und Deutschland zwischen 1770 und 1830 \(uni-mainz.de\)](#) (22.10.2020). Dátum premiéry na tejto webovej stránke (17. apríl 1773) je však sporný.

ho dávali 28. februára a 2. decembra.³⁸ Rakúsky štátnik Karl gróf Zinzendorf, známy svojimi detailne vedenými denníkmi, si zapísal o tomto decembrovom predstavení: „Večer na predstavení: za *Fändrichom* [hra] nasledoval *Bettel-student oder das Donnerwetter*. Táto druhá hra, ktorú som ešte nevidel, ma veľmi zaujala a rozosmiala parter.“³⁹

Po niekoľkoročnej prestávke sa tu *Bettelstudent* znovu objavil v roku 1790 (16. a 21. augusta⁴⁰). V ďalšom roku figuroval trikrát na programe (6. marca, 24. októbra a 24. novembra⁴¹) a okrem toho aj 1. júla v cisárskom letnom sídle v Laxenburgu.⁴² Roku 1792 ho zopakovali päť ráz: 2. a 20. februára, 4. júla, 22. novembra a 30. decembra.⁴³ Zinzendorf sa zúčastnil na druhom predstavení: „Večer na predstavení *Bettelstudenta*, zatým nový balet ... V činohre hral dobre iba Weidmann.“⁴⁴ Zatým nasledovali ďalšie a ďalšie repertoárové predstavenia.⁴⁵

Ale aj viedenské predmestské divadlá uvádzali Weidmannovho *Bettelstudenta*. Napríklad v júli 1785 začalo divadlo v Leopoldstadte (*Theater in der Leopoldstadt*) celú sériu predstavení.⁴⁶ Neskôr (od 1800) uvádzali na tejto scéne aj zhudobneného *Bettelstudenta*, nie však od Wintera ale od vlastného domovského skladateľa a kapelmajstra Wenzla (Václava) Müllera – ako komickú operu v dvoch dejstvách. Libreto, ktoré vychádza z Weidmannovej pôvodiny, upravil dramatik a publicista žijúci v Bavorsku, Franz Xaver Huber.⁴⁷ *Bettelstudent* sa objavil aj na scéne divadla *Theater in der Josefstadt* (1795).

Bratislava? Zatiaľ opomenutou možnosťou je vtedajšie hlavné a najväčšie mesto Uhorska, kde Hrdina mohol udržiavať styky s niekdajším spolužiakom, so spriatelovým hudobníkom alebo úradníkom z niektorého centrálného úradu (do roku 1783). Aj tu kynula reálna možnosť vidieť na scéne Weidmannovho *Bettelstudenta*. V novopostavenom Mestskom divadle (otvorenie 9. novembra 1776), ktorého prvým nájomcom bol Christian Hieronymus v. Moll, zahájila prevádzku herecká spoločnosť pod vedením Christopha Ludwiga Seippa. Hneď v prvej sezóne priniesla

³⁸ Dorothea LINK: *The National Court Theatre in Mozarts Vienna: sources and documents, 1783 – 1792*. Oxford : Clarendon Press, 1998, s. 78.

³⁹ Tamtiež. Zinzendorfov zápis z 2. decembra 1786, s. 284: „Le Soir au spectacle: Der Fändrich suivi du Bettel-student oder das Donnerwetter. Cette dernière piece que j'ai n'avois jamais vue, m'interessa beaucoup, et fit rire le parterre...“

⁴⁰ Tamtiež, s. 156.

⁴¹ Tamtiež, s. 164, 177.

⁴² Tamtiež, s. 172.

⁴³ Údaje podľa [Die Oper in Italien und Deutschland zwischen 1770 und 1830 \(uni-mainz.de\)](http://uni-mainz.de) (23.10.2019)

⁴⁴ „Le soir au spectacle Der Bettelstudent puis le nouveau ballet qui est charmant. La piece ne fut bien jouée que par Weidmann...“ LINK, Court Theatre (c. d. 38), s. 394 („20. február 1792“). No nie každý divák či recenzent reagoval pozitívne, Weidmannov herecký prejav odmietali ako neprimeraný scéne Dvorského divadla. „Weidmanns Spiel in dieser Rolle gehört durchaus nicht für ein Hoftheater.“ Litteratur- und Theater-Zeitung, 21. august 1784, s. 118.

⁴⁵ Roku 1793 uviedli *Bettelstudenta* trikrát, 1795 deväť ráz, 1796 osem ráz, 1797 päťkrát, 1799 šesťkrát, 1800 päťkrát, 1801 šesťkrát, 1802 trikrát atď., až do roku 1810.

⁴⁶ Údaj v databanke [Die Oper in Italien und Deutschland zwischen 1770 und 1830 \(uni-mainz.de\)](http://uni-mainz.de) (23.10.2019). že pritom išlo o zhudobnenie od P. von Wintera, nie je ničím doložený.

⁴⁷ Rudolph Angermüller: *Wenzel Müller und „sein“ Leopoldstädter Theater. Mit besonderer Berücksichtigung der Tagebücher Wenzel Müllers*. Wien – Köln – Weimar : Böhlau, 2009, s. 38.

Weidmannovho *Bettelstudenta*.⁴⁸ Možno nasledovali reprízy aj v ďalšej sezóne, síce vtedy už s nájomcom Karlom Wahrom a jeho spoločnosťou, no Seipp bol nielen jej členom, ale sa tu výdatne uplatňoval aj ako herec a autor. Neskôr, od 1784 do konca roku 1786, tu bol Seipp činný už ako divadelný riaditeľ.⁴⁹ Mimochodom táto veselohra ho očividne sprevádzala počas celej divadelnej kariéry. Napríklad počas ďalšieho riaditeľovania v Bratislave ju zaradil do programu 11. decembra 1791 a 2. decembra 1792.⁵⁰

Libretista Heyder. Zatiaľ nevieme, ako sa dostali do kontaktu libretista so skladateľom. Kde sa križovali cesty budúcich spolupracovníkov? Z novozískaných informácií vyplýva, že Heyder prišiel zo sveta divadelných dosiek, že bol predtým hercom.

Ako miesto narodenia možno nájsť v nemeckej dobovej divadelnej literatúre opakovane sliezsky Glatz (teraz Klodsko v Poľsku), zatiaľčo rok narodenia variuje: 1737 alebo 1757.⁵¹ Ako herec debutoval roku 1782⁵² (alebo už roku 1772?⁵³), a to pravdepodobne vo Wäserovej hereckej spoločnosti („*Wäser'sche Gesellschaft*“), existujúcej od 60-tych rokov, ktorá bola viac rokov zviazaná s divadlom vo vtedajšom hlavnom meste Dolného Sliezska, vo Vroclave. Principál Johann Christian Wäser so svojou spoločnosťou mal pruské a sliezske privilégium, od roku 1772 vlastnil monopolnú koncesiu pre Vroclav. Po jeho smrti 1781 prevzala funkciu vdova Maria Barbara. O privilégium hrať práve tu sa usilovali viaceré spoločnosti, keďže ako jedno z najväčších miest Pruska sľubovalo dobré príjmy.⁵⁴ Wäserova spoločnosť sa však neobmedzovala iba na Vroclav, hostovala aj v iných mestách, aj v severonemeckých.

V sezóne 1784-85 (do mája 1785) bol Heyder už členom divadla v bavorskom Augsburgu, dokonca hral v jednej z najintenzívnejších sezón tejto scény: uvádzali vtedy až 79 hier.⁵⁵ Nevie- me, čo bolo jeho špecializáciou. Gotthajský Divadelný kalendár (*Theater-Kalender*) ho síce uvádzal každý rok ako činného herca, no bez menovania konkrétnej scény.⁵⁶ Bezprostredne po angažmáne v Augsburgu prešiel Heyder do spoločnosti už spomenutého známeho divadelníka Christoph

⁴⁸ [Christoph SEIPP?]: *Geschichte der Schaubuehne zu Preßburg*. Pressburg : Michael Landerer, 1793, s. 16.

⁴⁹ Otto G. SCHINDLER: *Christoph Ludwig Seipp a bratislavské německé divadlo v 18. století*. In: Divadelní revue 14 (2003)/, s. 51-53. Online www.divadlo.cz/art/clanek-tisk.asp?id=3022 (31.10.2012). Pozri aj Jana LASLAVÍKOVÁ, *Mestské divadlo v Prešporku na sklonku 19. storočia. Medzi provinciou a metropolou*. Bratislava : Hudobné centrum – Historický ústav SAV, 2020, s. 43-45.

⁵⁰ Géza STAUD: *Adelstheater in Ungarn (18. und 19. Jahrhundert)*. Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1977, s. 317.

⁵¹ Rok narodenia 1757 podľa Bayerisches Musiker-Lexikon Online (BMLÖ), heslo Heyder, Ignaz. Rok 1737: *Theater-Kalender auf das Jahr 1788*, Gotha, s. 204.

⁵² Podľa údajov v *Theater-Kalender, Gotha : 1787 a 1788*. S. 207 (... auf das Jahr 1788); s. 187, 190 (auf das Jahr 1789).

⁵³ Der Breslauerische Erzähler. Eine Wochenzeitschrift, č. 46, 15. november 1800. Tu sa uvádza rok debutovania 1772.

⁵⁴ Frank ZIEGLER: *Das Königlich privilegierte Breslauerische Theater während der Amtszeit Carl Maria von Webers als Musikdirektor (1804–1806). Eine Dokumentation*. In: *Weberiana* 28 (Sommer)/2018, s. 13. Pozri tiež online de.wikipedia.org/wiki/Johann_Christian_Wäser (5.6.2019).

⁵⁵ Friedrich A. WITZ: *Versuch einer Geschichte der theatralischen Vorstellungen in Augsburg. Von den frühesten Zeiten bis 1876*. Selbstverlag, 1786, s. 49, 230, 144.

⁵⁶ *Theater-Kalender aus das Jahr 1785* (s. 176), 1787 (s. 153), 1788 (140).

Ludwiga Seippa.⁵⁷ To znamená, že Heyder žil a hral od sezóny 1785-1786 v Bratislave, lebo Seippova spoločnosť bola vtedy angažovaná v tamojšom Mestskom divadle. No obdobie na bratislavských doskách netrvalo dlho. Riaditeľ Seipp napísal v roku 1787 v správe o činnosti vlastnej divadelnej spoločnosti, že opustil Bratislavu uprostred zimy, 21. decembra 1786, a išiel so svojou hereckou spoločnosťou do Olomouca a po Veľkej noci ďalej do Opavy. Tam došlo k nepríjemnému konfliktu s hercami, ktorí s ním nechceli pokračovať z rakúskeho Sliezska do pruského Sliezska. A tak z pôvodného súboru ich zostalo u neho iba niekoľko – medzi nimi bol „Ignác Heyder s manželkou“, taktiež herečkou.⁵⁸ Seippova spoločnosť pokračovala v turné do Briegu (dnes Brzeg v Poľsku) a Neisse (dnes Nysa). Koncom roku 1787 bola spoločnosť opäť v Opave. Ako dlho zostal Heyder u Seippa, nie je známe. Avšak už v máji 1787 „písal ministrovi(?) už tretiu žiadosť ... k čomu ho prinútili ‚núdza a mizerná situácia‘... Podobne aj jeho žiadosti z 22. júna a 16. júla 1787,“ možno sa dozvedieť v útlej publikácii venovanej tomuto divadelnému súboru.⁵⁹ To by prípadne mohlo znamenať, že Heyder bol nútený Wäserovej spoločnosti opustiť a skúšal sa prebijať na vlastnú päsť.

Každopádne v roku 1788 mal byť v Banskej Štiavnici, dokonca s vlastnou spoločnosťou(?) – aspoň podľa poznámky, ktorá sa nachádza v jeho rukopisnom librete *Bettelstudenta*.⁶⁰ O existencii hereckej spoločnosti s jeho menom, pod jeho vedením a teda aj s vlastným financovaním však niet dôkazov. Známa je zatiaľ iba jedna zmienka, podľa ktorej v rozopri s principálkou Wäserovou vystupil ako *divadelný podnikateľ* („Schauspielunternehmer“).⁶¹ Do akej miery sa však dá spoľahnúť na obsah tejto informácie, je ťažko odhadnúť. Gotthajský *Theater-Kalender*, ktorý viacmenej mapoval divadelné dianie, priniesol až v ročníku 1794 informáciu, že „Ignaz Heyder ... žije mimo divadla, v Štiavnici v Uhorsku, kde je zamestnaný v službe.“⁶²

Ako sa javí, Heyder pravdepodobne chcel začať novú divadelnú kariéru na vyššom stupni, ako principál hereckej spoločnosti, no jeho pokus zrejme nemal dlhé trvanie, keďže nezanechal po sebe žiadne stopy (aspoň doteraz nie). Okrem tej jednej, a to vlastnej úpravy pôvodnej Weidmannovej hry, ktorú takto po rozšírení na tri dejstvá mohol hrať ako samostatný kus. Prípadne ju uviesť v zhudobnenej podobe od Hrdinu. V tejto súvislosti sa môžeme pýtať, kde okrem Banskej Štiavnice účinkoval jeho súbor a kam vlastne mieril tento „začínajúci“ principál? Azda do

⁵⁷ Pozor: Veľký omyl, žiaľ, práve v publikácii Karl WEBER: *Geschichte des Theaterwesens in Schlesien: Daten und Fakten, von Anfängen bis zum Jahre 1944*. Dortmund : Forschungsstelle Ostmitteleuropa, 1980, s. 113: „...Von Neisse wand-te er (Christoph Ludwig Seipp) sich nach Brieg „ins preußische Ausland“ wo er unter dem Pseudonym Ignatz Heyder auftrat“.

⁵⁸ Theater-Kalender auf das Jahr 1788, Gotha : Karl Wilhelm Ettinger, 1787, s. 207.

⁵⁹ „Glatz, Mai 1787. Ein gewisser Ignatz Heyder schrieb schon das dritte Mal an den Minister. Ihn zwängen dazu ‚dringende Noth und misslichste Lage‘. Aehnlich seine Gesuche von 22. Juni und 16. Juli 1787.“ Alfred MAI: *Die Wäser'sche Schauspielergesellschaft in Schlesien: (1772-1797)*. Breslau : Friedrich-Wilhelms-Universität, 1928, s. 25.

⁶⁰ OSzK, Ms. Mus. 1823, citované podľa FERENCOVÁ, Bettelstudent (c. d. 2), s. 423. Túto konkrétnu Heyderovu vetu uvádzam na ďalšej strane.

⁶¹ MAI, Schauspielergesellschaft (c. d. pozn. 59), s. 28.

⁶² Originál: “[Ignatz Heyder] lebt außer dem Theater, zu Schemnitz in Ungarn, wo er in eine Bedienung angestellt ist.“ Theater-Kalender auf das Jahr 1794, s. 235. Identický zápis je aj v ďalšom ročníku kalendára (s. 217).

hornouhorských banských miest? A nasledovali vôbec ešte nejaké predstavenia *Žobravého študenta*? Taktiež nemožno vylúčiť, že Heyder ako vlastnú spoločnosť pomenoval skupinu hercov a laikov, zostavenú osobitne pre štiavnické predstavenie. Mimochodom, na prelome 18. a 19. storočia ho zaraďovali v nemeckej divadelnej literatúre do kategórie „lepších hercov pochádzajúcich zo Sliezska“.⁶³

Kedy vzniklo zhudobnené spoločné dielo? V muzikologických kruhoch na Slovensku sa uvažuje o dvoch možnostiach: buď to bolo v roku 1788 alebo 1806. Jedinými bodmi, o ktoré sa možno zatiaľ oprieť, sú dve poznámky v zachovanom rukopise diela: 1) „po prvý raz uvedené v kráľovskom banskom meste Banská Štiavnica Heyderovou hereckou spoločnosťou 7. decembra roku 1788“ („*zum erstenmahl aufgeföhret in der königl. freien Haupt-bergstatt Schemnitz von der Heydrischen Schauspielergesellschaft am 7-ten Dezember im Jahr 1788*“).⁶⁴ Zdá sa logické, že Heyder, ktorý na titulnom liste zhudobneného rukopisu figuruje ako libretista, s hrdosťou zvečnil v rukopise dátum uvedenia vlastnou spoločnosťou v Štiavnicí. Bolo to v jozefínskej dobe a v čase administrovania komorského grófa Colloreda. 2) No znamená to automaticky, že poznámka s časovým údajom zapísaná v notovom materiáli⁶⁵ hovorí o premiére zhudobnenej verzie v roku 1806? Formulácia je totiž nejasná, nejednoznačná: „*In Revisione am 27. August / Expediert am 4 - September 1806.*“⁶⁶ Podobné poznámky sa zvykli používať v dobovej kancelárskej praxi na znak toho, že dotýčny spis bol opäť prehladnutý, prípadne záležitosť znovu prejednaná, za čím nasledovalo „expedovanie“, a teda postúpenie na ďalšiu, prípadne vyššiu úroveň, alebo vyrozumienie žiadateľovi. Je málo pravdepodobné, že slovo *Revisione* je tu celkom nezvyklo použité vo význame *Wiederholung* či *Reprise* (opakovanie, repríza). Alebo že by malo znamenať, povedzme, záverečnú kontrolu, „prehladnutie“ notového materiálu, a slovo *expediert* potom jeho odovzdanie hráčom, tak aby sa mohlo prikrčiť k naštudovaniu diela.

Podľa mienky S. Ferencovej sa konala premiéra zhudobného diela až roku 1806 a roku 1788 to bolo uvedenie činohernej verzie od I. Heydera. Naproti tomu Darina Múdra zastáva názor, že v roku 1788 uviedli v Banskej Štiavnicí už zhudobnenú verziu.⁶⁷ V skutočnosti termín premiéry Hrdinovho diela zostáva aj naďalej nezodpovedanou otázkou.

Viedeň, 21. septembra 2021.

⁶³ Der Breslauerische Erzähler. Eine Wochenzeitschrift, č. 46, 15. november 1800.

⁶⁴ OSzK, Der Bettelstudent, s. 197. Citované podľa FERENCOVÁ, Bettelstudent (c. d. pozn. 2), s. 425.

⁶⁵ Tamtiež. s. 35. Citované podľa FERENCOVÁ, Bettelstudent (c. d. pozn. 2), s. 425.

⁶⁶ Tamtiež.

⁶⁷ MÚDRA, Hudba klasicizmu (c. d. 2).